

„Zuzmótermesztőnek küldtek Ivanovoba”

Láng István akadémikus

Educatio: Bár gondolom az Educatio olvasóinak sem ismeretlen az Ön neve, mégis megkérném, hogy röviden mutakozzon be.

Láng István: Mohácson születtem 1931-ben. Mindkét nagyszülőm dunai hajós volt, ott telepedtek le, amikor nyugdíjba mentek. Édesapám és édesanyám is ott ismerkedtek meg egymással. Ők már gyári munkások lettek. A harmincas évek közepén Budapestre költöztek, valószínűleg a jobb munkalehetőségek miatt. Budapesten jártam elemi iskolába, a négy osztályt ott végeztem el. Szüleim ambicionálták, hogy tanuljak, ezért nyolc osztályos gimnáziumba írtattak be. Két évet ott végeztem el, majd jött Budapest bombázása, és a szülők kimenekítették a gyereket a nagyszülőkhöz vissza Mohácsra, és beírtattak az ottani gimnáziumba. Közben a front elérte a Duna vonalát, úgyhogy 1944 őszén kitelepítették a mohácsiakat. Mi Pécsre kerültünk, majd a háború után vissza Mohácsra. Mindez annyi változást hozott a család életében, hogy édesapám eltűnt a háborúban. Ő nem volt katona, hanem hadiüzemben, egy szövőgyárban dolgozott, édesanyámmal együtt. Hadiüzemnek meg azért számított a gyár, mert ejtőernyőselymet készítettek. Szóval nem volt ugyan katona, de akkoriban ez nyilván nem számított Budapesten, hogy ki volt az, ki nem. Eltűnt, és később halottnak nyilvánították. Úgyhogy én Mohácson maradtam, és ott fejeztem be a gimnáziumi tanulmányaimat 1950-ben. 1949-ben lehetett az, hogy megjelent egy hirdetés, hogy lehet pályázni a Szovjetunióba egyetemi tanulmányokra. Ha jól emlékszem, abban az időben a Szovjetunió volt az egyedüli lehetőség. Később megjelent Bulgária, Románia, NDK, de előttem csak a Szovjetunió képe maradt meg. Nyilvánvalóan volt bennem egy jó adag kalandvágy, meg a dunai hajós ősöknek ez az állandó mozgása, úgyhogy jelentkeztem. Fölvettek, és 1950 őszén a Szovjetunióba utaztam.

E: Ez a hirdetés hol jelent meg?

L. I.: Plakátokon vagy újságban nem jelent meg, hanem az iskolának küldhettek ilyen jellegű felhívást nyilvánvalóan az akkori Oktatási Minisztériumból. Hiszen ott volt egy külön külföldi ösztöndíjasok osztálya, mint szervezeti egység.

E: Az osztályfőnök szólt Önnek?

L. I.: Igen, az osztályfőnök kihirdette, hogy lehet ide jelentkezni. Nyilvánvalóan volt egy tudatos kérdésválasztás is. Tehát előnyben részesítették a munkás-, paraszt származású fiatalokat, és azok közül is a jobb tanulókat. Így kerültem be én is a keretbe. Most nehéz lenne olyan kérdésre válaszolni, hogy mit csináltam volna, ha ugyanakkor a Michigani Egyetemre is lehetett volna jelentkezni. Könnyű azt mondani, hogy biztos a Michigani Egyetemet választottam volna, már csak azért is, mert nagyon sok indiánregényt olvastam annak idején, és ez mondjuk, jobban motiválta a gondolkodásomat. De persze ilyen alternatíva nem létezett. Vagy ide, vagy nincs más külföldi lehetőség. Megmozgatták azonban a fantáziámat az akkori divatnak megfelelő, ma már egyáltalán nem tudományosnak számító, a természet átalakításával kapcsolatos micsturini nézetek is. Ezek nagyon hangzatosak és megkapóak voltak egy 17–18 éves fiatalember számára. Olyan szlogenek, mint hogy a természettel azt csinálunk, amit akarunk, minden csak tőlünk függ. Nagyon megragadta a fantáziámat a szubtrópusi növénytermesztés lehetősége, úgyhogy én tulajdonképpen szubtrópusi növénytermesztőnek jelentkeztem a Szovjetunióba. Az élt bennem, hogy később idehaza is gyapottal és más olyan növényekkel tudok majd foglalkozni, amelyek nálunk nem teremnek meg, hogy majd mi megoldjuk ezeket a problémákat. Végül is nem lettem szubtrópusi növénytermesztő. Ennek roppant egyszerű a

magyarázata. Ha a családi nevem K-val kezdődik, akkor biztos szubtrópusi növénytermesztő lettem volna, tele későbbi kudarcokkal és rossz élményekkel. Ugyanis összegyűjtötték az akkori ösztöndíjasokat, körülbelül háromszázan voltunk, és mivel egy vonattal nem tudtak minket kiküldeni, ezért demokratikus módon úgy döntöttek, hogy A-tól K-ig egy vonat, és egy hét múlva L-től Z-ig a másik vonat. Mivel késésben volt minden, az első csoportot küldték a déli köztársaságokba. Tehát időhiány miatt lettek sokan növénytermesztők azok közül, akik nem is oda jelentkeztek. Az L-től Z-eket pedig, mivel már nem volt idő, valahova északra küldték. Így kerültem Ivanovoba, ami Moszkvától 300 kilométerre fekszik észak-keletre.

E: Mekkora volt ez az egyetem?

L. I.: Pontos számot nem tudok mondani, becslésem szerint olyan 3–4 ezer hallgatója lehetett. Elég sok fakultása volt, állattenyésztési és állatorvosi is, a növénytermesztésen és az agrárgazdaságon kívül. Tehát olyan közepes méretű, mondjuk, mint a Mosonmagyaróvári Egyetem. Elég jó agráregyetem volt az ivanovoi, az akkori színvonalat is figyelembe véve, egy olyan mai jó közepes magyar agráregyetem színvonalával megegyező. Ott persze nem volt szubtrópusi növénytermesztés, úgyhogy viccelődve azt szoktam mondani, hogy helyette zuzmótermesztőnek küldtek el Ivanovoba. Nos Ivanovoban elvégeztem az egyetemet. Elég hamar felszínre kerültem olyan értelemben, hogy a jobb tanulók közé verkedtem föl magamat. Olyannyira, hogy végül vörös diplomával végeztem, vagyis mindenből kitűnő voltam. Akkoriban már a talajtan és az agrokémia felé vonzódtam, és ezen a területen védtem az egyetemi záróvizsga előírásokat, és az ilyenkor szokásos kis disszertációm is ezzel volt kapcsolatos. A második évfolyamtól kezdve tudatos volt bennem az az elképzelés, hogy tudományos kutató akarok lenni. Erre álltam be, és ennek érdekében dolgoztam. Bekerültem az egyetem tudományos diákkörébe, és rá két évre az oroszok megválasztották annak elnökévé. Nyáron mindig hazajöttünk, és nagy csodálkozással láttuk, hogy mi is van itt Magyarországon. Az én életemből a magyarországi 50-es évek első fele kiesett. Mi egy egész más környezetben voltunk. Nem éltük át azokat az itthon bekövetkezett kisebb-nagyobb tragédiákat, amik vagy a közvetlen környezetben vagy a szomszédnál történtek, úgyhogy csodálkozva néztünk körül nyáron, hogy mi ez az elégedetlenség, és miért van. De már harmad- és negyedéves koromban a nyári szünetnek egy részét a Talajtani és Agrokémiai Kutató Intézetben töltöttem önkéntes nyári gyakornokként. Az az intézet valahogy befogadott. Azt ígérték, hogy ha végeztem, megpróbálják elintézni, hogy kapjak egy gyakornoki állást, hogy oda kerülhessek, és ott folytathassam a munkámat. Ez így is történt. 1955-ben jöttem haza. A Talajtani Intézetben először a Homokkutató Osztályon dolgoztam Egerszegi Sándor irányításával. A homoktalajok javítása volt a feladat.

E: Ne haragudjon, hogy félbeszakítom, de térjünk még vissza a szovjetunióbeli évekre.

L. I.: Hát ott se volt ez egy különlegességektől mentes öt év. Az akkori szovjet társadalom is átélte a maga krízishelyzeteit. Ebbe az időszakba esett Sztálin halála, 1953, ami megváltoztatta az ottani gondolkodást és viselkedést. Erre majd később kitérek, de először talán néhány szót az ellátásunkról és a helyzetünkről. Diákszállón helyeztek el minket, ami mostani szemmel nézve egy olyan gyenge szintű magyar szállónak felelt meg. Egy szobában hárman voltunk. Rendszerint az volt, hogy ne legyen két külföldi együtt, főleg két magyar, mert akkor sosem tanulnak meg oroszul. Hanem két orosz, egy magyar, vagy egy orosz, egy bolgár, egy magyar. Tehát ilyen szempontból az elhelyezés többekévé normális volt, de közel sem luxusjellegű. Az étkezés és az ezzel kapcsolatos lehetőségek szerények voltak, de azért normális ellátás volt. Azt kell mondanom – én később

sokat jártam a Szovjetunióban –, hogy mondjuk 20 évvel később talán rosszabb volt az élelmiszer-ellátás, mint az 50-es évek elején. Nemcsak azért, mert a fekete kaviárt kilóra mérték az üzletekben, hisz nem volt export ezen a területen, meg nem volt környezet-szennyezés, tehát a kaviárt kilóra mérték, cukrot viszont nem lehetett kapni. Azt csak úgy nagy nehezen lehetett szerezni, néha Moszkvából hoztak nekünk a követségről. Állati fehérje, tehát felvágott, hús azért akadt elég jól. Isteni finom, különleges füstölt tengeri halak voltak, emlékszem rá. Azóta sem láttam a Szovjetunióban ilyen mennyiségű és minőségű tengerihal-ellátást. Tehát az ellátás vonatkozásában elég jó volt a helyzet. A külföldiek kétszer annyi ösztöndíjat kaptak, mint az oroszok, ez nyilvánvalóan kedvezőbb helyzetbe hozott minket. Viszont érthető módon bizonyos feszültséget is okozott a külföldiek és a hazaiak között. Italféleségből tökéletes volt az ellátás. Bort, sört, pálinkát, vodkát korlátlan mennyiségben lehetett kapni. Elég szép mennyiségben fogyasztottunk is. A közbiztonság Ivanovoban talán nem volt olyan rossz, mint néhány más városban. Nemrégiben olvastam Kulcsár István visszaemlékezéseit. Mi egy időben mentünk ki a Szovjetunióba. Arra most nem emlékszem, hogy ő melyik városban volt, de ahogy leírja, az a hely rosszabb volt közbiztonságilag. A magyarok, és a többi külföldi is, ruházatukban elütöttek a helybeliektől. Tehát eleve látták, hogy ez egy külföldi, és aki lopni akart, vagy ennél rosszabb dolgot csinálni, tudta, ha elkapják, nagyobb büntetést kap, mintha egy orosz az áldozat. Úgyhogy ilyen értelemben ez a megkülönböztető egyenruhaszerűség pszichológiai védelmet is jelentett. Nekem személy szerint semmilyen kellemetlen eseményem közbiztonság vonatkozásában nem volt. Talán egyik kollégámmal esett meg, hogy belekeveredett egy verekedésbe. Szóval nem rögződött bennem, hogy problémák lettek volna. De hangsúlyozom, tudtuk azt, hogy ránk különösen vigyáznak.

E: Ez a vigyázás mást is jelentett? Tehát figyelték is Önöket?

L. I.: A vigyázás azt is jelenthette nyilvánvalóan, amit már diszkrétebben csináltak. Egészen biztos, hogy az ottani belső elhárítás figyelemmel kísért minket, de erre nagyon konkrét adatokat nem tudok mondani. A rendszer jellegéből következően azonban biztos vagyok benne, hogy volt ilyen.

E: Milyen mozgásterük volt?

L. I.: Korlátozott volt, tehát a városon belül szabadon mozogtunk, de egyik városból a másikba menni mindig csak engedéllyel volt lehetséges, és akkor is csak szervezett körülmények között. Tehát, mondjuk Ivanovo környékén, egy-két napi járási területen belül, ha valaki el akart menni egy másik városba, akkor regisztráltatta magát az egyetemen annál a tanárnál, aki úgymond segítette a munkánkat. Minden csoporthoz oda volt téve egy – minék mondjam? –, segítőkész személy, aki ezt elintézte. Gondot jelentett ilyen esetben a közlekedés is, tehát az, hogy kapjon az ember vasúti jegyet. Nem úgy volt, hogy odament az ember a pénztárhoz, hogy kérek egy jegyet ide vagy oda. Azt is meg kellett szervezni. Nagyobb kirándulásokra nem is gondoltunk, de nem is nagyon volt rá lehetőség. Ez alól kivételt jelentett a negyedik évfolyam vége, amikor a mezőgazdákat négyhónapos nagy- gyakorlatra küldték – rendszerint valamelyik szovhozba vagy kolhozba. A külföldieket elég nagyvonalúan elküldték délre, hogy körülbelül hasonló klimatikus körülmények között legyenek, mint idehaza. Körülbelül lehattunk nyolcan-tízen, akiket Krasznodarszk tartományba küldtek. Nagyon meglepő volt számomra, amikor megérkezés után a megyei főagronómus fogadott minket. Egyébként ez a megye akkora, mint Magyarország. Megadta az ilyenkor szokásos ismertetést, és utána nagyvonalúan rámutatott a falon lévő térképre azzal, hogy ahova akarnak menni, oda mehetnek. Gyorsan megnéztem, hogy hol van valami jó hely, és két társammal együtt kiválasztottuk a Ta-

mány félszigetet. Ennek egyik oldalán volt a Fekete-tenger, a másikon az Azovi-tenger, szemben pedig a Krím-félsziget. Ide szeretnénk! Rendben van! Ott töltöttünk el négy hónapot, ami részben üdülésnek, részben tanulásnak, szórakozásnak is felfogható volt. Ez egy bortermező vidék, pénzünk elég sok volt, és az ellátásunk is normálisabb volt, mint északon. Nyugodtan átmegettünk a Krímbe, amikor csak akartunk. Mindenki kapott egy hátaslovat, úgyhogy a belső mozgás is biztosítva volt. Ez egy olyan élmény volt, amit az ember azóta sem felejt el. De ígértem, hogy visszaugrom Sztálinhoz. Sztálin halála amolyan istencsapásaként érte az akkori társadalmat. Tényleg azt érezték, hogy meghalt a nagy vezér, és tényleg voltak olyan hangok, hogy Sztálin meghalt, vége a világnak, biztos háború lesz. Nem lehet továbbélni Sztálin nélkül. Szóval meggyászolták, megsiratták, úgy tűnik, hogy őszintén. Néhány hónappal utána azonban elkezdődött egy erjedési folyamat. Mezőgazdasági területen ez elsősorban a Liszenkó-féle elmélettel kapcsolatos kritikai hangok megjelenésében nyilvánult meg. Az egyik folyóiratuk, a *Botaniceszkij Zsurnal*, tehát *Botanikai Lap* kezdett olyan cikkeket megjelentetni, amelyek kétségbe vonták Liszenkó tanításainak a lényegét, főleg az örökléssel kapcsolatos nézeteit, és viszsza kapcsolta a Mendel-féle genetikai elméletekre, ami korábban égne kiáltó bűnnek számított. Tehát megindult egy erjedés a tudományon belül. Elsősorban olyan területeken, amelyekben korábban elnyomás volt, amelyekben bizonyos nézeteket nem lehetett hangoztatni. Más tudományterületeken, mint például a mezőgazdaság gépesítése, vagy a kémia, vagy a növényvédelem nem voltak ilyen eszmék, de a genetikában igen. Sztálin halála után egy évvel a politbúrón belül is óriási harc bontakozott ki. Nekem volt egy apró élményem, amit azóta sem felejték el. Kint vagyunk a tangazdaságban, egy teherautó platóján utaztunk oda-vissza, és már fent vagyunk, hogy megyünk vissza a városba, de valaki mondta, hogy várjunk, Jurij még bent van az épületben. Egyszer csak ez az orosz fiú szaladt kifelé, és kiabálja, hogy: Berija, „vrág naróda”, Berija a nép ellensége. Akkor mondta be a rádió, hogy Beriját letartóztatták, és ez volt a legnagyobb átok, hogy a nép ellensége. Ezen mindenki elkezdett röhögni, hogy: „Hát, te hülye, nem az Ameri-ka Hangját hallgattad véletlenül?” Szóval akkor megkezdődött már ez az erjedési folyamat, ami a belső hatalmi harcokat mutatta. Azért 1955-ig nagyobb cirkuszok nem voltak, úgyhogy akkor úgy jöttünk el, hogy bizonyos politikai belső elmozdulások voltak, de az a hatalmon belüli kisebb csoportoknak az átrendeződése csupán, nagyobb, mélyebb változásokat ez még nem involvált magában.

E: Végül is hányan kerültek Ivanovoba?

L. I.: Ivanovoban három helyre, az agráregyetemre, a műszaki egyetemre és az orvosi egyetemre kerültek magyarok. Úgyhogy az ivanovoi magyar csoport létszáma körülbelül 50 fő lehetett. De ebben persze nem egy évfolyam volt, mert később is jöttek még. Tehát az induló 250-ből körülbelül 15 került Ivanovoba.

E: És ők összetartottak? Voltak magyar összejövetelek?

L. I.: Minden nemzetiségnek volt egy ilyen orosz kifejezéssel élve: „zemlácsesztvója”, egy nemzetiségi alapon szerveződő köre, kolóniája, talán így mondhatjuk. Volt tehát egy bizonyos belső szervezeti élet. A magyar kolóniának volt egy választott vezetője, vezetősege, akik igyekeztek összehozni a társaságot. Hetente-kéthetente biztos volt valamilyen összejövetel. Kisebb előadásokat szerveztek, alkalmi néptánc-csoportokat, énekeseket, zenei előadókat hívtak meg, ha akadtak, tehát a hazai kapcsolatokat ilyen kulturális jelleggel próbálták ápolni. 1952-ben volt az olimpia Helsinkiben, ahol nagy magyar sikerek születtek, és arra emlékszem, hogy sikerült megszereznünk a magyar szereplés mozi változatát. Ezt aztán bemutattuk nemcsak saját magunknak, hanem az oroszoknak

is. Ha már a sportnál tartunk, akkor hadd említsem meg a híres 6:3-at 1953-ban. Akkor egy erdélyi magyar fiúval laktam egy szobában. A magasabb évfolyamokon már nem ragaszkodtak annyira, hogy oroszokkal kell együtt lakni, csak az első két évben. A lényeg az, hogy be tudtuk fogni Ivanovoban a Kossuth adót. Vettünk egy normál rádiót, és mivel ösztöndíjunk is volt, megfogadtuk, hogyha döntetlenre kihúzza a magyar csapat, úgy leisszuk magunkat, hogy az nem igaz. 6:3! Ketten 11 üveg pezsgőt ittunk meg azon az éjszakán, három napig teljesen betegek voltunk tőle. A visszavágón, ami 7:1-re végződött, már nagygyakorlaton voltam Krasznodár megyében. Oda már a magyar adó nem ért el, úgyhogy a meccset egy román adón tudtam csak hallgatni, és románul próbáltam követni, ami nem volt nehéz a közönség reagálása miatt. Utána jött a világbajnokság 1954-ben, amikor valószínűleg elég nagy problémát okoztam a helybeli elhárításnak. A nejemet ugyanis – aki szintén az Ivanovoi Agráregyetemen tanult, egy évvel később jött ki, mint én –, megkértem, hogy adjon föl táviratot, amiben csak a végeredményt közli. Így kaptam a faluban egy táviratot, hogy Magyarország–Nyugat-Németország ennyi és ennyi, két nap múlva ugyanígy jött a Magyarország–Uruguay mérkőzés eredménye. El tudom képzelni, hogy jó szórakozás lehetett a helybeli és megyei illetékeseknek, amíg megfejtették, hogy ez mit jelent.

E: Milyen volt a kapcsolat az orosz diákokkal?

L. I.: Az orosz diákokkal normális kapcsolatok alakultak ki. Nem voltak olyan viták – egy-két apróságot leszámítva –, hogy ti voltatok a mi ellenségeink még öt évvel ezelőtt és most idejöttök. Elég kulturáltan igyekeztek minket kezelni. Nyilván azért ebben benne volt az ottani Komszomol-szervezetek tudatos ráhatása is azokra, akik velünk együtt voltak és laktak. Sokat piáltunk együtt, az természetes, de olyan mély barátság, ami az egyetem után is évekig megmaradt volna, hogy még 10 év múlva is írtunk volna egymásnak levelet, az én évfolyamomból legfeljebb egy-kettő, ha akadt. Az egyetemi évekig tartottak ezek a kapcsolatok, utána elhalványultak. Persze fel lehet tenni a kérdést, hogy egy magyar egyetemi évfolyamból vajon tíz év után hányan leveleznek egymással. Valószínűleg itt se sokan. Érdekes módon az érettségi Magyarországon jobban összetartja a gárdát, mint az egyetem. Nekem például most volt az 55-ödik érettségi találkozásom Mohácson. A 30 főből tizenegyen jöttek el, tízen már meghaltak sajnos. Visszatérve tehát elég jó volt a kapcsolat, a lányokkal viszonylag könnyen lehetett ismerkedni. Többen meg is nősültek és orosz nőt vettek el feleségül. Lehet, hogy én is megnősültem volna, ha nincs ott a jövődöbéli nejem, ha nem ismerkedünk kint össze. Vele mind a mai napig, több mint 50 éve házastársi kötelékben élünk.

E: A tanárok szakmai felkészültségét hogy jellemezné?

L. I.: Jó közepes szintű egyetem volt, ennek megfelelő szintű tanárokkal, egy-két nagyobb egyéniséggel, akik össz-orosz vagy össz-szovjet viszonylatban is számítottak. Ilyen volt az agrokémia tanszékvezetője, aki egyből befogadott és istápolta. Szvesnyikovnak hívták. Az ő neve ismert volt Ivanovo határain túl is. Egy másik tanár földműveléstanból – most nem ugrik be a neve – utána eljött Gödöllőre vendégprofesszornak. Tehát nyilván ő is a jobbak közé tartozott. A genetika területén voltak csak ilyen kurzus-beállítottságú tanárok, akik ráálltak a Liszenkó-féle elméletekre, és nagy lelkesedéssel magyarázták. Utána jött a letörés, és ez nyilván az ő életükben is egy súlyos egyéni tragédiát jelentett.

E: Ők aztán egyik napról a másikra el is tűntek?

L. I.: Na nem, ez egy folyamat volt. Sztálin halála után három-négy hónappal kezdődött, és azért úgy egy év alatt alakult ki, hogy itt már másfajta nézetek a tudományosak, és nem az, amit Liszenkó mondott. Szóval, amikor mi ott voltunk, nem tűntek el, de

látszott, hogy háttérbe vannak szorítva. Nem szerepeltek annyit a nyilvános összejöveteleken például.

E: Az ivanovoi társadalmi életről milyen benyomása alakult ki? Egyáltalán megfordult ottani családoknál?

L. I.: Gyakorlatilag nem, vagy csak nagyon kevés esetben. Az ivanovoi átlagpolgártól mi el voltunk zárva vagy szigetelve. Egy-két kivétel akadt mindig, amikor ilyen kisebb baráti összejövetelt, névnapot, születésnapot nem a diákszállón ünnepeltünk meg, hanem valamelyik ismerősnek a lakásán. Ivanovo nem kisváros, 300 ezer lakosa volt már akkoriban, és ott is volt egy ilyen belső, mai szóval kifejezve polgári értelmiség, amit ők persze nem ennek neveztek, de egy ilyen igényesebb értelmiség, amelyik azért a saját körét megpróbálta kialakítani. Esetenként be lehetett jutni egy-egy ilyen összejövetelre, de egyébként nem. Azt azért tudni kell, hogy a diákok 90 százaléka nem is volt ivanovoi, hanem vagy a környékről jöttek, vagy távolabbi tájakról. A városban különben elég jó kulturális élet volt. Két színház működött, egy opera és operett, tehát zenés és egy prózai, nagyobb színház. Ezenkívül voltak még kisebb termek művelődési házakban. Színházba sokat jártunk, és moziba is. Érdekes módon akkor dobták piacra a második világháborúban zsákmányolt nyugati filmeket, ki is írták az elején, hogy ezt a filmet hadizsákmányként foglalta le a dicsőséges Vörös Hadsereg. Akkor jelentek meg például a Tarzan filmek. Az oroszok nem tudták, mi az, hogy Tarzan. Mi – akik már ismertük – magyaráztuk el nekik. Óriási sikere volt, szinte őrjöngést váltott ki az emberekből ez a sorozat. A Mágánás Miska című film rendszeresen ment, úgyhogy ezt legalább 30-szor láttuk Ivanovoban. Hát, miért ne nézzük meg minden héten a Mágánás Miskát? A 40-es évek filmjeit, és természetesen a német filmarchívumokban meglévő kópiákat hozták el. Aztán később megjelentek viszonylag normálisabb szovjet filmek is. Sportolási lehetőség is volt, télen síelni lehetett. Ivanovoban október elejétől április végéig hó volt, tehát ott a síelés szinte kötelező. A nyári sportok közül természetesen volt labdarúgás, lehetett vívni – ezzel én is próbálkoztam egy ideig – és atletizálni. Én valamikor próbálkoztam hosszútávfutással, amit Krasznodárban kamatoztattam is. Amikor ugyanis a megyei bajnokságon a kolhozok nem volt elegendő távfutója, akkor meghamisították egy kicsit a jelentkezési lapot, és Lange néven, azzal, hogy ez egy ukrán név, indítottak engem is. Életemben egyszer akkor kerestem napidíjat futással, ami ha jól emlékszem, öt liter borra volt elegendő.

E: Hogy boldogultak az orosz nyelvvel?

L. I.: Az a korosztály, amelyben én felnőttem, a gimnáziumban latint és németet tanult. Azok szóba jöttek szovjet ösztöndíjra, azok számára külön orosz nyelvoktatást szerveztek a gimnáziumban. Ez azonban nagyon primitív volt, hiszen a tanáraink se tudtak oroszul, tehát körülbelül két leckével előrébb jártak, mint mi. Utána egy hónapig volt Csobánkán egy felkészítő tábor, ahol kemény és intenzív orosz oktatás folyt, valódi orosz nyelvtanárokkal. De ott főleg fizikai kondíció-feljavítás volt, hogy bírjuk a megterhelést, a nehéz éghajlati viszonyokat. Kötelező volt például ebéd után másfél órát pihenni, ami ellen fel is lázadtunk, mondván, hogy nem azért jöttünk, hogy pihenjünk, hanem tanulni akarunk. Szóval demonstráltunk a pihenés ellen. Így utóbb az ember persze röhhög saját magán, hogy milyen hülyeségeket tudott csinálni hajdanában. Mindennek ellenére úgy kerültünk ki orosz nyelvterületre, hogy hiányos volt a nyelvtudásunk. Neheztette a helyzetünket, hogy jó szótárak akkoriban még nem voltak, főleg a szakszótárak hiányoztak. Tehát kellett egy év, amíg a társaság felszedett magának annyi orosz tudást, hogy elboldogult az egyetemi előadásokon. Ilyen értelemben elég nehéz volt a kezdet. Ez

később már javult, a szótárak is jobban megjelentek. Én aztán odakint elkezdtem folytatni a németet. Angolt nem tudtam tanulni, jóformán nem is volt angol szakirodalom az egyetem könyvtárában. Német viszont volt, úgyhogy magánszorgalomból a németet továbbvittem, a német szakirodalom tanulmányozásával. Az angolnak csak később, amikor hazaérkeztem és aspiráns lettem, akkor láttam neki.

E: A családban egyébként hogy fogadták a kimenetelét?

L. I.: Beletörődtek. Nyilvánvalóan nem örültek neki, mert egyrészt féltettek, hogy mi lesz, túl nagy kalandnak tartották, de végül is beletörődtek.

E: Ön se bánta meg közben? Említette, hogy nyaranta minden évben hazajött. Sose merült fel, hogy esetleg nem megy vissza?

L. I.: Hát akkor az ember már futott a diplomája után. Aki az első év után visszament, az biztos volt, hogy be is fogja fejezni.

E: Tehát volt, aki nem ment vissza?

L. I.: Volt lemorzsolódás, igen, az első év után. De én úgy éreztem, hogy ezt végigcsinálom.

E: Mielőtt kézhez kapta volna a diplomáját, már tudta pontosan, hogy merre szeretne tovább menni?

L. I.: Hogyne. Ahogy említettem, a Talajtani és Agrokémiai Kutató Intézetbe én két nyáron át már bejártam, és ott igényt tartottak rám. Úgyhogy amikor hazajöttem, szereztek is gyakornoki álláshelyet, ahova viszonylag egyszerűen be is tudtam kerülni, annak ellenére, hogy a minisztériumi bürokrácia mindenképpen valahol Szolnok megyében akart belőlem agronómust csinálni. Ez alól azonban sikerült valahogy megmenekülni, és kutatói pályára lépni.

E: Hogy zajlott ez konkrétan?

L. I.: Ez nagyon érdekes volt. Ugye, hazajöttünk, és akkor mindenki valahová el lett osztva, mert központi munkaerő-kihelyezési gyakorlat volt. Nekem, mint említettem, Szolnok megyét szemelték ki. Erre azt mondtam, hogy én inkább szeretnék tudományos-kutatói pályára kerülni, valamint hogy a Talajtani és Agrokémiai Kutató Intézetben szívesen fogadnának. Szóval azt kértem, hogy adjanak át az Akadémiának. A válasz elutasító volt. Két nap múlva kapok otthon egy értesítést, hogy keressem fel Erdei Ferencet, aki akkor a földművelésügyi miniszter volt. Később kiderült, hogy Erdei Ferenc akkor épp egy személyi titkárt keresett, és kiadta az ukázt, hogy lehetőleg a mostani, Szovjetunióban végzetek közül javasoljanak valakit vagy valakiket, akik értelmesebbek, jó tanulók voltak, és majd ő beszél velük. Úgyhogy tegnap még Szolnok megyében segédagronómus, ma a miniszter azt ajánlja, hogy személyi titkárként mellette dolgozzak. Mondtam neki, hogy én tudományos kutató szeretnék lenni. Erre ő kétszer-háromszor újra elmondta a tervét, mire én mindig ugyanazt a választ adtam. A végén azt mondta, hogy: „Édes fiam, te menthetetlen vagy, menjél el kutatónak!” Az érdekes a dologban az, hogy ez 1955-ben történt, és 15 év múlva az Akadémián találkoztunk ismét. Akkor ő volt az új főtitkár, én meg az új főtitkárhelyettes. A már említett Egerszegi Sándor, nyilván egy kis protekcióval, elintézte az Akadémiánál, hogy kapjon egy gyakornoki álláshelyet segítségként. Ő akkor nagyon feljövőben volt, mint tudós. Egy egészen új talajjavítási eljárást dolgozott ki, 1956 márciusában Kossuth-díjat is kapott, ami komoly dolognak számított. Tehát, hogy is mondjam, ahhoz, hogy az ember érvényesülni tudjon, nagyon sok minden kell. Nyilvánvalóan szükség van valamilyen korábban elvégzett háttérmunkára. Kell egy kis szerencse is hozzá, és kellenek mások is hozzá, akik besegítenek, hogy a szerencsés helyzetbe bekerülhessen. Így kerültem én a Talajtani Intézetbe.

E: Hogy ítéli meg, nagyobb volt a tudása, többet tanult kint, mint az itteniek vagy pont fordítva?

L. I.: Voltam előnyben, és voltam hátrányban. Hátrányt jelentett elsősorban a magyar adottságok ismeretének hiánya. Előnyöm volt viszont, hogy valahol mégis világot látott ember voltam, oroszul jól beszéltem. Rögtön befogtak mindenhova tolmácsolni. Ha delegációk jöttek, elég jól tudtam segítségére lenni több kisebb-nagyobb vezetőnek. Ilyen szempontból tehát nem volt kisebbségi érzésem az itthon végzetekkel szemben, viszont voltak komoly hiányterületeim.

E: Mondta, hogy az orosz évfolyamtársaival nem tart semmilyen kapcsolatot. A magyarokkal sem?

L. I.: Érdekes módon a magyarokkal sem lett rendszeres a kapcsolattartás, csak eseti. Sajnos többen meghaltak azóta, és ilyen módon a létszám le is csökkent. De nem alakult ki egy asztaltársaság például, amelyik később összejár és minden hónap utolsó csütörtökén együtt vacsorázik. Viszont a Szovjetunióban másutt, nem Ivanovoban végzetekkel jobban kialakult egy ilyen kapcsolódási viszony. Tehát agrárterületen, talajtan, agrokémia, a tudományos kutatás területén, azért tudtuk, hogy ki az a 10–15 ember, aki a SZU-ban végzett. Ezek között egy nem szervezett kapcsolatrendszer azért kialakult. Ez nem szükségszerűen azokat jelenti, akikkel egy évfolyamon végeztünk. Időnként találkoztunk, de inkább a véletlen következtében, akkor örülünk egymásnak, elmondjuk, hogy vagy, mint vagy satöbbi. Próbálkoztak többen ezzel annak idején a magyar-szovjet baráti társaság keretében, de mélyebben nem gyökeredzett meg. Aztán jött 1956, ami eléggé polarizálta ezt a társaságot is.

E: Mert sokan kimentek?

L. I.: Többen disszidáltak, és többen nagyon komolyan kiábrándultak mindenből. A zöme azért megmaradt úgy, hogy gazdagabbak lettünk egy új történelmi tapasztalattal, és azzal, hogy dolgozni kell tovább, ez az egyetlen biztos alap, amit el tudnak máshol is fogadni.

E: Visszagondolva hogyan írná le a hozadékát a kint töltött éveeknek? Volt-e valamilyen haszna a későbbi tudományos karrierre nézve?

L. I.: Volt, biztos, hogy volt, de nehéz elválasztani a személyes kvalitásokat attól a körülménytől, hogy egyúttal a Szovjetunióban végzett az illető személy. Az adott politikai rendszeren belül ez biztos azt jelentette, hogy kedvezőbb megítélésbe tartozott, ha előléptetésről, funkcióba emelésről volt szó. De ez nem válik el egymástól teljesen. Az én életem egészében véve egy sikertörténet. Hét évig voltam a Talajtani Intézetben, ott védtem meg a kandidátusi értekezésemet. Utána elcsábítottak az Akadémiára, néhány évre csupán, hogy vegyek részt a Szegedi Biológiai Központ szervezésében. Akkor úgy éreztem, hogy ki tudok hagyni három évet, utána majd úgyis visszamegyek. Csakhogy a három évből harminc év lett. Beléptem úgy, mint tudományos titkár, ez ilyen osztályvezetői besorolás, és úgy léptem ki 30 év után, mint az Akadémia főtitkára, akinek lejárt a két ciklusa. Akkor saját magamat nyugdíjaztam, hogy ne más nyugdíjazzon, hisz az előbbit sokkal jobban el lehet viselni. Tehát 15 évig voltam főtitkárhelyettes, nyolc évig főtitkár. Azt tudom mondani, hogy tényleg egy sikeres pályát tudok magam mögött. Úgy gondolom, hogy ezt két dolognak köszönhetem, az egyik a saját magam munkája, a másik a szerencsés véletlenek sorozata. Mert az is kell az élethez. Mondok egy példát. 1984-ben az ENSZ létrehozott egy bizottságot, úgy hívták, hogy Környezet és Fejlődés Világbizottsága, huszonektagból állt, akiket négy évre választottak, és azzal a feladattal bíztak meg, hogy dolgozzák ki az évszázad utolsó évtizedére és az utána való időszakra vonatkozó környezetvédelmi politika globális és egyéb vetületeit. Az, hogy én ebbe be-

kerültem, természetesen az egész életemre, karrieremre nagy hatással volt. Ennek ellenére ez nagyjából a véletlennek köszönhető, mert nem engem választottak, hanem Magyarországot. Magyarországtól kértek javaslatot a személyre, akit vagy elfogadnak vagy nem. Előtte nekem már voltak ténykedéseim a balatoni környezetvédelem területén, én vezettem azt a szakmai csoportot a 80-as évek elején, amelyik a kormány számára egy hosszú távú intézkedési terv alapjait kidolgozta – ezt egyébként nagyrészt végre is hajtották, és ma is érvényben van –. A nevem tehát akkor már benne volt az akkori környezetvédelmi köztudatban. De hogy a Környezetvédelmi Hivatal elnökének akkor, amikor a Külügyminisztérium rákérdezett, hogy kit javasol, az én nevem jutott eszébe, az azért egy kicsit a véletlen is múlt. Ismertük egymást természetesen, de még legalább három nevet mondhatott volna. Tehát kellenek ilyen véletlenek is.

E: A környezetvédelem felé fordulása a 70-es években is egy ilyen véletlennek köszönhető, vagy egy hosszabb folyamat eredménye?

L. I.: A kandidátusi értekezésemet a talajjavítás egyes kérdéseiről írtam, és 1961-ben védtem meg. Utána beindítottam egy tíz évre szóló műtrágyázási kísérletet homoktalajokon azzal a céllal, hogy abból lesz a nagydoktori disszertációm. Így is lett. 1970–71-ben a vége felé közeledett ez a kísérletsorozat. Akkor már tudtam, hogy ugyanezt továbbvinni még tíz vagy húsz évig, nem kecsegtet semmiféle új, komolyabb felfedezésnek a valószínűségével. Valamit váltani kell, más területen kell továbblépni. Ezzel egy időben jött felszínre a környezetvédelem. Akkor már főtitkárhelyettes voltam, és ebben a minőségemben részt vettem az UNESCO közgyűlésein, ahol akkor kezdték el kidolgozni az Ember és a Bioszféra, tehát az első nagy globális ökológiai programot. Ebbe kicsit én is bedolgoztam. A közgyűlésen én emeltem fel a magyar táblát, amikor megszavazták ezt a programot. Akkor úgy éreztem, hogy most itt van egy új irányzat. Teljesen új a világban, hozzám közel áll, mi lenne, ha én erre ráállnék, és otthon is részt vennék a hazai meghonosításában. Hát így estem bele a környezetvédelembe. De ehhez megint egy ilyen szerencsés egybeesés kell, hogy nálam egy eredményes időszak éppen lezárul, ugyanakkor valami új megjelenik, és a tetejében be is lehetett jutni ebbe az új dologba. Ez volt a 70-es évek elején. A 80-as évek közepén jött a már említett ENSZ-bizottság, utána pedig már a lejtőn felfelé sem lehet megállni, ahogy Palugyai István mondta egyszer egy interjúban.

E: Legutóbb pedig az érettségiző diákok találkozhattak a nevével, amikor a Mindentudás Egyetemén elhangzott előadását kellett elemezniük.

L. I.: Ez egy abszolút véletlen. Egyébként írtam Magyar Bálintnak egy levelet, hogy elemezzük a dolgozatokat, hogy lássuk, hogy áll most a környezettudatosság a gyerekeknél. Feltételezem, hogy pozitív választ fog adni.

Az interjút Tomasz Gábor készítette

„A versenylovak mellé kerültem”

Vicsék Mária, a Budapesti Corvinus Egyetem Számítástudományi Tanszékének docense

Educatio: Kérem, mutassa be a családját.

Vicsék Mária: Első generációs értelmiségi vagyok, a nagyszüleim parasztemberek voltak. A szüleim az 1930-as években jöttek fel Budapestre, és itt kétkezi munkásként he-